

L'escola rural a Catalunya

Evolució i propostes per consolidar-la

Escola de Vilanant (271 habitants), poble amb una estructura bàsicament agrícola. (foto: Jordi Feu)

Jordi Feu i Gelis

Professor del Departament de Pedagogia de la UdG

Introducció

L'objectiu d'aquest article és parlar de tres aspectes relativament concrets per fer-nos una idea del que ha estat, del que és i del que pot ser l'escola rural o, tal com diu aquí a ses Illes, "l'escola petita". En primer lloc, presento els elements bàsics que condicionen l'evolució d'aquesta escola en el Principat (factors que de ben segur també condicionen l'evolució a la resta de l'Estat espanyol). En segon lloc, explico de manera molt resumida les característiques de l'escola petita d'avui tenint en compte els factors específics que l'han fet possible. I per acabar, esmento quatre propostes genèriques per a enfortir un tipus d'escola que, malgrat els avanços que ha fet, encara es troba en una situació massa feble com per sobreviure d'una manera espontània.

1- Els elements que condicionen l'evolució de l'escola petita a Catalunya

És obvi que l'evolució de l'escola petita no depèn d'un sol factor sinó que depèn de molts. Grosso modo podem parlar de sis elements que s'interrelacionen:

- a) l'evolució del camp i dels pobles petits.
- b) la política educativa real desenvolupada per l'administració.
- c) l'acció educativa desenvolupada individualment pels professionals de l'ensenyament.
- d) l'acció educativa i "política" que a nivell col·lectiu han portat a terme els mestres de les escoles petites.

- e) la pressió exercida per diversos agents educatius i socials amb un determinat grau de legitimitat política, i
- f) el constructe o percepció que el conjunt de la societat té de l'escola petita.

A- Evolució del camp i dels pobles petits.

És evident que l'escola petita, en tant que s'ha emplaçat i s'emplaça actualment en el medi rural i en pobles petits (amb una estructura socioeconòmica diversa) depèn del pols econòmic i demogràfic d'aquests municipis. Quan els municipis amb una forta implantació de les activitats agrícoles i ramaderes han petit els efectes de la crisi del primer sector (reducció de les explotacions agrícoles, concentració de l'explotació ramadera, tecnificació del

camp, etc.), l'escola petita n'ha sortit perjudicada perquè ha vist com es generalitzava un procés de desplaçament i amb ell, una reducció substancial del nombre de nens i nenes en edat escolar.

B) La política educativa real desenvolupada per l'administració.

El "destí" de l'escola petita ha estat absolutament condicionat per tot allò que veritablement ha fet l'administració central, autonòmica (quan n'hi ha hagut) o local. És obvi que quan el Ministeri d'Educació o la Conselleria d'Ensenyament no ha reconegut l'especificitat de l'escola petita, o bé ha posat tota l'atenció en l'escola gran -altrament dita escola graduada o també escola urbana-, l'escola "rural" ha hagut de fer grans esforços per poder sobreviure. Respecte al govern local, cal dir que quan s'ha entossudit en donar-li una funció més "noble" (és a dir, en convertir-la en un centre cívic que només s'utilitza per la festa major) ha fet "mans i mànigues" perquè els pares decidissin (lliurament?) treure els fills de l'escola petita i portar-los a una de gran.

C) L'acció educativa desenvolupada pels professionals de l'ensenyament en els respectius centres.

No dic res de nou en afirmar que l'èxit o el fracàs de l'escola petita rau en el treball educatiu, pedagògic i social que de dilluns a divendres fa el mestre -moltes vegades l'únic mestre- amb els nens i nenes de l'escola, amb els pares, amb els veïns del poble, etc. A l'escola petita -a diferència del que passa a les escoles grans- ens ho juguem tot (en la majoria dels casos) a una sola carta. I quan la carta dóna poc joc -ja bé sigui perquè el mestre es val d'una pedagogia obsoleta, perquè no es presenta a l'escola, perquè no ensenya bé, perquè tendeix a ridiculitzar la vida camperola,

perquè troba qualsevol excusa per fugir a la ciutat, etc., - l'escola penja d'un fil.

D) L'acció educativa i "política" que a nivell col·lectiu han pres els mestres de les escoles petites.

Quan el Ministeri d'Educació o la Conselleria d'Ensenyament no ha reconegut l'especificitat de l'escola petita, l'escola "rural" ha hagut de fer grans esforços per poder sobreviure

L'evolució de l'escola petita també ha estat i està condicionada per la pressió i per la capacitat d'incidència dels mestres que hi treballen. Quan els mestres "rurals" han "llaurat" cadascú pel seu cantó, quan no han estat capaços

gies, etc, l'escola petita ha estat confinada a l'anonimat. I és precisament aquest anonimat i aquest oblit que l'ha situat en una posició fràgil i de clar desavantatge respecte de l'escola gran.

E) La pressió exercida per diversos agents educatius polítics i socials.

La trajectòria de l'escola petita és deutora, en part, del paper que han jugat i juguen els pares així com els partits polítics i els sindicals. Quan els pares no s'han interessat -en el sentit més ampli del terme- per l'escola; quan han considerat que això de l'educació era cosa de l'administració; quan els sindicats no han tingut en compte l'especificitat i la problemàtica de l'escola petita en les taules de negociació; quan els partits polítics no han inclòs propostes concretes d'acció per a millorar-la, etc, l'escola petita ha estat desemparada i exposada a les decisions -moltes vegades arbitràries- d'un buròcrata que només es guia pels criteris de racionalitat econòmica.

Aspecte de la Sala de Plens de l'Ajuntament.

-o quan no han tingut l'oportunitat de fer pinya per tal de reivindicar tot un conjunt de drets, d'infraestructures, etc; quan no s'han trobat per intercanviar recursos educatius, projectes o metodolo-

F) Constructe/percepció que la societat té l'escola petita.

L'enfortiment o l'afebliment de l'escola petita també depèn de la idea que hom s'acaba construint.

Quan aquesta escola s'ha trobat en un medi-entorn que no desperta cap mena d'interès econòmic i social, quan el municipi es despoïa de manera progressiva, quan a l'escola hi desfilen docents amb mala fama, quan les organitzacions polítiques i sindicals n'han passat olímpicament, etc... el conjunt de la ciutadania - fins i tot la mateixa pagesia o la gent dels pobles petits que són en definitiva qui portaven/en els fills en aquests centres- se n'han fet una idea negativa. Aquesta negativitat, aquest estigma ha contribuït a esfondrar l'escola petita i en la mesura que aquesta s'esfondra, l'estigma es multiplica. És la història de sempre: la del peix que es mossega.

2- La "nova" escola petita: l'escola "rural" d'avui

Qui pensa que l'escola petita sempre ha estat condicionada per un conjunt de factors negatius que l'ha desmillorat de forma progressiva va completament errat. Si mirem què ha passat en els darrers 50 o 60 anys constatem que a finals de la dècada dels 70, i amb més claredat a partir dels anys 80, es donaren un conjunt de circumstàncies que permeteren dignificar (molt lentament) l'escola que aquí ens ocupa.

En plena transició política -moment en què es recuperaren les llibertats cíviques, polítiques i socials més preuades; en què s'obriren altra vegada les institucions democràtiques; en què hi havia una il·lusió per construir un sistema educatiu públic, gratuït i plural- bona part dels mestres "rurals" demostraren una preocupació per millorar llur pràctica pedagògica, lluitaren per sortir de l'aïllament al qual havien sortit subsumits fins aleshores, s'esforçaren per autoformar-se i per reciclar-se, dialogaren per crear supra-estructures escolars, etc.

En aquest moment també veiem com molts pares i mares s'impliquen, tan a nivell individual com col·lectiu, en les activitats i en la dinàmica d'aquests centres; els Moviments de Renovació Pedagògica -i més concretament el Secretariat d'Escola Rural de Catalunya- va fer de pont entre els col·lectiu de mestres i l'administració, i va portar a terme tot un seguit d'accions per aconseguir uns drets que, a parer nostre, són propis de tota escola pública. A principi de la dècada dels 80 alguns partits polítics -sobretot els de centre esquerra- així com

Jordi Feu, durant la seva intervenció.

la majoria dels sindicats que anaven prenent protagonisme en l'escena política inclogueren la problemàtica de les escoles petites en les respectives agendes.

Des de principi de la dècada dels 80 fins avui dia s'ha generant un discurs interessantíssim que ressalta les virtuts organitzatives, educatives i relacionals de l'escola petita. Els mestres "rurals" àdhuc algun sociòleg, pedagog, psicòleg, etc. afirmen que l'escola petita afavoreix la innovació i l'experimentació educatives, es

nodreix de mestres integrals i polivalents, forma grups-classe heterogenis, dóna una atenció individualitzada i un tracte personalitzat a l'alumnat, posa en pràctica diferents maneres d'aprendre, flexibilitza el temps i l'espai escolars, etc.

Un altre factor que, al meu parer, ha ajudat a dignificar l'escola petita ha estat la creació del Grup Interuniversitari d'Escola Rural de Catalunya. Aquest grup, creat a l'any 1995, ha organitzat diverses jornades per explicar l'especificitat de l'escola "rural" als futurs mestres; manté contacte permanent amb els estudis de magisteri per tal que no s'oblidi la realitat d'aquesta escola; assisteix a les reunions del Secretariat d'Escola Rural de Catalunya per col·laborar i donar suport a diverses iniciatives, etc.

Arran de tot el que he explicat, més altres qüestions que obvio per no allargar-me, l'escola petita del Principat ha entrat en un procés de transformació i de millora generalitzada. Des de principi de la dècada dels 80 fins avui l'escola "rural" va adoptant un "rostre" més agradable en tant que incrementa la qualitat educativa; ofereix una educació més integrada dins l'entorn social i natural; té més en compte els interessos dels alumnes; es val d'una pedagogia més activa i més participativa; té més recursos econòmics i humans (penseu en la generalització dels mestres itinerants); compta amb més material didàctic, etc.

Amb l'arribada de la democràcia fins als nostres dies, la majoria de les escoles petites han millorat les infraestructures i la xarxa viària; han renovat el mobiliari escolar; han incrementat el material didàctic i educatiu; etc. D'altra banda, l'escola petita ha millorat perquè els professionals de l'educació ja no han de patir la humiliació de passar per unes oposi-

cions menys exigents, de rebre uns sous inferiors als de la resta de professionals, de ser mestres d'escoles de tercera o quarta categoria, etc.

Malgrat aquesta millora progressiva, no cal ser expert per adonar-se que any rera any es van tancant escoles petites, que disminueix el nombre total d'alumnes, etc. Això em fa pensar que l'escola petita no està, malgrat les accions que s'han portat a terme, plenament consolidada. És més, fins i tot m'atreveixo a afirmar que ens trobem davant d'una tipologia d'escola que a mig i a llarg termini tindrà grans dificultats per sobreviure. Davant d'aquesta perspectiva, què podem fer?

3- Quatre idees per assegurar la pervivència de l'escola petita

No és pas exagerat afirmar que la consolidació de l'escola petita és feina de tots. És feina de l'administració autonòmica i local; de les AMPES, dels centres, de les universitats, dels partits polítics i dels sindicats, dels mitjans de comunicació de massa, etc. Cal que cadascun d'aquests agents facin coses -és a dir, emprengui accions- originals (novedoses), atractives (que cridin l'atenció) i globals (que depassin el marc pròpiament escolar).

És necessari que l'administració autonòmica endegui polítiques interdepartamentals que afavoreixin, per exemple, el reequilibri territorial i en conseqüència incrementi la ràtio de nens/es per escola. (Catalunya es tracta d'un país molt desequilibrat pel que fa a la distribució de la població. Bona part de les ciutats catalanes estan sobrepoblades mentre que els pobles intermitjos i petits estan molt per sota de les seves capacitats).

Les AMPES, els centres educatius i els ajuntaments cal que facin "propaganda" de l'escola petita difonent -a través de diversos mitjans- les "virtuts" i els avantatges d'aquest prototipus d'escola. És

suficients per treballar en unes aules on hi ha nens i nenes de diferents nivells i edats. D'altra banda, també considero necessari que els diferents departaments incloguin aquest tipus d'escoles en les respectives recerques. És lamentable que només s'estudiï -per activa i per passiva- l'escola gran o graduada.

Els partits polítics, els sindicats així com les confederacions de pares i mares d'alumnes han de vetllar pel correcte funcionament de tota l'escola pública i sobretot per l'escola pública menys consolidada. En aquest sentit han de continuar fent pressió perquè en la política educativa del dia a dia l'escola petita no es converteixi en una escola marginal.

Per últim, cal que els mitjans de comunicació de masses donin a conèixer la realitat d'aquestes escoles per tal que la societat sàpiga que existeix (malauradament encara hi ha gent que es pensa que l'escola petita és un prototipus d'escola eradicada) i perquè conegui la manera en què es treballa.

La consolidació de l'escola petita també passa per la creació d'espais on els agents educatius -ja bé sigui en qualitat de mestres, polítics, tècnics, etc.- puguin dialogar i exposar problemes, possibles solucions, etc. Dit això, penso que seria del tot injust concloure aquest article si no reconegué explícitament el paper que ha jugat en aquesta qüestió el sindicat STEI en tant que ha posat a l'abast dels mestres de ses Illes i d'altres persones dels Països Catalans un magnífic espai per discutir a l'entorn de la petita "gran" escola. □

A la universitat li pertoca, d'una banda, replantejar-se seriosament la formació inicial del professorat per tal que els nous diplomats tinguin els coneixements suficients per treballar en una aules on hi ha nens i nenes de diferents nivells i edats

imperdonable que hi hagi pares que no portin els fills a l'escola del poble perquè no coneixen les particularitats educatives, pedagògiques i relacionals.

Escola de Palau. (Foto: Jordi Feu).

A la universitat li pertoca, d'una banda, replantejar-se seriosament la formació inicial del professorat per tal que els nous diplomats tinguin els coneixements